

**SOBRE ALGUNS CONFLICTES SOCIALS A TARRAGONA
I COMARQUES PROPERES DURANT ELS PRIMERS
ANYS DE LA DÈCADA DEL 1280, A TRAVÉS DE LA
DOCUMENTACIÓ CONSERVADA A LA
CANCELLERIA REIAL**

MARIA-LLUÏSA RAMOS

Quaderns d'Història Tarraconense XII (1993)

PRESENTACIÓ

Les notes que aquí exposem pretenen ser una contribució a l'estudi dels conflictes que sotragaren la societat catalana sota el regnat del rei Pere II de Catalunya-Aragó, cenyint-nos especialment als que tingueren lloc a Tarragona i comarques properes. Escriure sobre aquesta temàtica no ha partit d'una intencionalitat prèvia, sinó que ben bé es pot dir que ha estat un atzar. En el decurs d'un treball que realitzàvem, de la documentació de Tarragona en els registres de Cancelleria de Pere II, conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, vàrem intuir, a través d'alguns instruments, un cert malestar social, tant a la ciutat de Tarragona com en altres indrets d'aquelles terres, i decidírem, per la seva peculiaritat i el seu interès, endinsar-nos en el seu estudi.

En algun cas, la documentació utilitzada no és pas inèdita, però tanmateix ens ha semblat interessant d'insistir-hi perquè, tradicionalment, ha estat estudiada de forma anecdòtica i aïllada, és a dir, descontextualitzada d'altres esdeveniments de caràcter similar produïts a Catalunya els mateixos anys, aproximadament. No cal dir que dels documents trobats, i que d'una o altra manera ens han fet servei per al nostre treball, n'hem seleccionat alguns, els més representatius, per a la seva publicació al final d'aquestes notes.

Volem manifestar, per cloure, la nostra certesa que les ratlles que segueixen a continuació són una minsa contribució a l'estudi dels moviments socials a Catalunya la darrerria del segle XIII, un ampli camp d'investigació en el qual roman encara molt per fer, a desgrat d'alguns treballs parcials. Per aquesta raó, les consideracions que aportem queden obertes a les que treballs futurs —i desitjables— puguin afegir.

ALGUNS FETS OCORREGUTS AL CAMP DE TARRAGONA ENTRE 1280 I 1285

Entre els mesos de maig i novembre de l'any 1280, la documentació reial referent a Tarragona i el Camp recull reiteradament dos fets

significatius: la col·lecta del bovatge i el requeriment de participació a l'host contra el comte Roger Bernat de Foix i altres nobles catalans, assetjats al castell de Balaguer.

Amb data 10 de maig de l'any esmentat, el rei trameté una carta des de València als prohoms i a la universitat de Tarragona, notificant-los que enviava P. de Sant Climent per tal que exigís i fes col·lecta del bovatge¹; poc després, el 7 de juny, des del setge de Balaguer, una altra lletra amb idèntics destinataris, relacionava la tramesa d'altres dos oficials, G. de Sant Climent i Mateu d'En Destre, amb la mateixa finalitat. En aquesta segona carta, un xic més explícita que l'anterior, el rei ordenava que prestessin jurament als oficials esmentats dels béns que posseïen abans de satisfer el dit impost, i els feia saber per mitjà d'ambdues cartes, l'ordre donada als col·lectors per tal que poguessin empenyorar els béns a les persones que no satisfessin la quantitat de diners que els fos assignada per pagament².

Dues setmanes i escaig després d'aquesta segona carta, amb data de 23 de juny, des del setge de Balaguer foren trameses tres lletres dirigides respectivament, a Camí de Peramola, veguer de Tarragona i el Camp, a l'arquebisbe, i als prohoms i universitat de la ciutat; el contingut, tot i que en essència és el mateix i consisteix en la demanda de participació dels homes de Tarragona en l'exèrcit reial contra els nobles revoltats, divergeix en la forma de ser exposat en cada una d'elles. Creiem que val la pena aquí destacar els matisos, perquè són il·lustratius de la relació jeràrquica que el monarca mantenia, almenys formalment, amb les persones a qui es dirigia. Mentre que la carta adreçada als prohoms i a la universitat de Tarragona no passa de ser una convocatòria d'host en tota regla, sense més preàmbuls ni concessions³, la que fou enviada a l'arquebisbe Bernat d'Olivella (1271-1287) té tot un altre caire; en ella li feia saber que havia escrit als homes de la ciutat requerint-los per a l'exèrcit, i li pregava el seu assentiment per tal que l'ordre es fes efectiva, tot recordant-li que, pels pactes o convinençes antigues establertes entre llurs predecessors, ell creia que tenia la potestat d'exigir-ho⁴. En la lletra enviada a Camí de Peramola, li notificava la tramesa de les dues cartes anteriors, i li manava que si

1. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 14 v.
2. ACA, Canc. Reg. 46, fol. 42 r.
3. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 52 r.
4. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 51 v./52 r.

l'arquebisbe consentia a la demanda d'host dels homes de Tarragona, els obligués al compliment de l'ordre immediatament, ja que havia estat assabentat que altres nobles i cavallers arribarien aviat en ajut dels assetjats⁵.

Deixant de banda les obligades fórmules protocolàries de respecte que els monarques usaven en les cartes adreçades a les altes jerarquies de l'aristocràcia laica i eclesiàstica, és evident que Pere II, en la lletra escrita a l'arquebisbe, era absolutament conscient que el seu interlocutor posseïa poder suficient per anul·lar o entorpir la seva demanda, en nom de la senyoria que exercia sobre Tarragona i el Camp; per això li feia memòria, amb molt de tacte, de les antigues convinences que fixaven el condomini entre els arquebisbes i els comtes-reis a la ciutat i al territori de Tarragona⁶.

Tanmateix, al monarca no li devia semblar prou convenient la sola tramesa d'aquesta lletra al prelat, ja que el dia següent, és a dir, el 24 de juny, n'expedí una altra en la qual li tornà a demanar que enviés a Balaguer, en ajut seu, els homes de la seva jurisdicció, apel·lant al dret que l'emparava en virtut de l'usatge de Barcelona, «...Si el príncep per negun cas assetjat sera...», que el document reproduceix íntegrament⁷. Val a dir, segons figura escrit sota el dit instrument, que cartes similars foren enviades a d'altres dignitats eclesiàstiques, a l'orde de la Milícia del temple i als homes de Tarragona, Alcover, Alforja, Reus, Valls, Escornalbou i la Selva. Segurament, així degué ser, ja que amb idèntica data que l'anterior, se'n consigna una altra adreçada a Camí de Peramola, en la qual li feia saber la notificació feta a l'arquebisbe, als homes de Tarragona i als de les poblacions del Camp suara esmentades, per tal que acudissin a socórrer-lo, d'acord amb l'usatge citat, i li ordenava que trametés cartes a tots els homes i cavallers de les altres viles incloses dins la seva vegueria perquè acomplissin la convocatòria d'host sota l'acció comminatòria continguda en l'usatge; una vegada

5. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 52 r.

6. Sobre aquest aspecte, vegeu J.M. FONT I RIUS, *Entorn de la restauració de Tarragona. Esquema de la seva ordenació jurídica inicial*, dins *Estudis sobre drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 1985, pàgs. 93-111; aquest article fou publicat per primera vegada al «Boletín Arqueológico» (Tarragona), Any LXVI (1966), pàgs. 83-105. Recull la bibliografia anterior. També podeu veure J.M. RECASENS I COMES, *La ciutat de Tarragona*, Vol. II, Editorial Barcino, Barcelona 1975, pàgs. 54-69.

7. Es tracta de l'usatge LVIII, titulat «Com lo príncep asetyat sia acoregut», dins *Usalges de Barcelona*, Editorial Barcino, Col. Els nostres clàssics, Barcelona 1933, pàgs. 88-89. Per veure la redacció de l'usatge tal com apareix en aquesta carta reial, vegeu apèndix documental núm. I, ACA, Canc. Reg. 48, fol. 56 r./v.

fet això, li manava que li enviés la resposta donada per aquestes poblacions⁸.

Tant si els homes del Camp de Tarragona van arribar a formar part de l'exèrcit reial a Balaguer o no ho feren, el cert és que, segons exposa E. Morera, «aquellas revueltas influyeron notoriamente en la tranquilidad de Tarragona y su Campo, bien con ocasión de ser obligados los hombres del territorio a formar parte de la hueste real, bien con motivo de las estorsiones causadas para racionar dicha hueste». El mateix historiador segueix dient que per aquesta causa, el comú dels veïns van adreçar a l'arquebisbe de Tarragona alguns requeriments i protestes, davant les quals, el prelat decidí dirigir-se a Balaguer on era el rei Pere, i el 16 de juliol li demanà ajut per anar contra els homes de Tarragona i el Camp, «que conspiraven i es conjuraven per tal d'aminorar la seva jurisdicció»⁹. Alhora, un altre document sobre la mateixa qüestió, datat també el 16 de juliol, es reflecteix en la Cancelleria reial de Pere II. Segons el dit document, el monarca, essent a Lleida, deia haver estat informat per l'arquebisbe de Tarragona que els homes camp-tarragonins havien fet conjuracions i convenis per les col·lectes, talles i altres tributs, en perjudici i disminució de la jurisdicció de l'arquebisbe i la seva pròpia, per la qual cosa, a demanda del prelat, el monarca exposa que es dirigirà personalment a la ciutat de Tarragona a fi d'imposar els drets que els eren propis, tot manant que fossin apressats els participants en la conjura¹⁰.

Tot i que aquest document no explicita el tipus d'accions que els homes de la ciutat i el Camp de Tarragona varen emprendre contra la jurisdicció reial i eclesiàstica, senbla obvi deduir que no es tractava únicament d'una protesta generalitzada, com deixa entreveure E. Morera, sinó que més aviat fou un veritable moviment que comptava amb una certa estructuració. La base que fonamenta aquesta hipòtesi ve donada precisament pels mots conjura i conveni o pacte, usats en el document, els quals pressuposen que el descontentament havia estat reconduït i s'havia plasmat en quelcom organitzat, capaç de fer tron-

8. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 58 v.

9. E. MORERA, *Tarragona cristiana*, Vol. II, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Benguer IV - Excma. Diputació Provincial de Tarragona, 1982 (1954), pàgs. 114-115. Segons la nota 1 de Morera, aquesta informació fou extreta del doc. núm. 54 del *Proces de la corretja* i també del *Memorial de Loazes*, Apart. 61.

10. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 97 v. Vegeu apèndix documental, núm. II.

11. ACA, Canc. Reg. 48, fol. 103 r.

tollar la continuïtat en el domini jurisdiccional establert. La conjura, que devia tenir uns representants elegits entre els participants, s'originà contra la col·lecta dels tributs i cal relacionar-la amb el cobrament del bovatge que es duia a terme en aquells moments. Sembla que la ciutat havia demanat explicacions al monarca per les penyores o fiances que els oficials enviats per ell havien fet, perquè amb data del 29 de juliol, Pere II, des de Tarragona, adreçà a la universitat i als prohoms de la ciutat una carta en la qual els responia, no sols que les penyores s'havien efectuat a causa del bovatge, sinó que fins que no juressin i satisfessin l'esmentat impost no els serien retornades; i encara en un to més dur, els notifica que no renunciarà a fer més penyores en cas que ho consideri necessari per tal de cobrar el mencionat tribut¹¹. No és difícil deduir que els camptarragonins consideraven abusiva llur situació fiscal, possiblement a causa de la duplicitat de jurisdiccions (arquebisbe i rei) a què estaven sotmesos, i més encara quan feia escàs temps se'ls havia demanat la participació en la host reial, la qual comportava també despeses considerables.

Tanmateix no és aquesta la primera notícia sobre una conjura al Camp de Tarragona per raó d'una exigència impositiva. Quatre anys abans, el 1276, n'hi havia hagut una altra, referenciada per C. Batlle, a causa de la petició de 2.000 auris que el rei Jaume I havia fet a l'arquebisbe Bernat d'Olivella, per tal d'ajudar-lo en la lluita contra els musulmans revoltats al regne de València. La conjura es produí quan el prelat va exigir dels seus propis vassalls la satisfacció de la mencionada suma de diners; els homes camptarragonins al·legaren en aquella ocasió, davant el monarca, que no estaven obligats a pagar-los, perquè només es devien a les reclamacions de l'arquebisbe¹². La mecànica de les conjures, és a dir, el fet que un conjunt de persones es juressin fidelitat mútua i elegissin uns representants propis per tal de negociar un seguit de reivindicacions de caire fiscal, i d'altra índole amb llurs senyors, és la mateixa en tots els casos que s'han estudiat. A Catalunya la primera conjura coneguda se situa a la zona central i correspon a la que protagonitzaren alguns homes de la ciutat de Vic vers el 1185¹³.

12. C. BATLLE, *Una conjura dels tarragonins contra l'autoritat (1276)*, dins «Boletín Arqueológico» (Tarragona), Època IV (1976-1977), pàgs. 203-207.

13. Aquesta conjura s'originà a causa de l'exigència per part del bisbe de Vic, Pere de Rectoria, del pagament de la taxa judicial coneguda com a «firmanciae». L'episodi, que comptà amb una revolta ciutadana, acabà amb un judici. Vegeu PAUL H. FREEDMAN, *Tradició i regeneració a la Catalunya medieval*, Curial Edicions Catalanes, Barcelona 1983, pàgs. 138-146.

Durant l'any 1282, segons enregistra la documentació de la Cancelleria reial, es produïren al Camp de Tarragona altres conflictes derivats de la demanda de subsidis per part de la monarquia. Tot i que els documents no expliciten clarament el motiu de la petició de diners, es pot pensar, sense gaire risc d'equivocació, en el finançament de la campanya per a la conquesta de Sicília, esdevinguda a l'estiu d'aquell any, per a la qual Pere II estava necessitat d'un fort ajut econòmic.

Molt probablement la demanda de diners per a tal fi arrelava ja de la darrerria de 1281 o l'inici de l'any 1282, doncs amb data de disset de febrer, des de València, el rei trameté una carta a un oficial seu dit Cardenet, que actuava a Tarragona, en la que li deia haver estat informat de les penyores o fiances que havia anat fent a la ciutat per valor de la quantitat que ell demanava, perquè els tarragonins s'havien negat a satisfer els diners; per aquest motiu li ordenava que fixés un termini per als pagaments, passat el qual, si no se satisfesia la petició, li manava vendre les penyores en el lloc que jutgés ser més avantatjós, però de forma legal i actuant amb discreció¹⁴.

El monarca era encara a València a la fi de març del 1282, des d'on adreçà cartes sobre el mateix afer a diverses persones que en tenien responsabilitat. Així, a 20 del mes esmentat, en trameté una a Bertran de Vilafranca, cambrer de l'església de Tarragona, fent-li saber que dels cinquanta mil sous que s'havien fixat com a contribució en el subsidi dels camparragonins, els homes de la ciutat de Reus i del seu terme n'havien de satisfer vuit-mil, i li notificava que per tal de recollir aquests diners i els d'altres poblacions del Camp, havia enviat un oficial seu, dit Bernat de Coquina; així mateix li pregava que es responsabilitzés dels homes de Reus per tal que satisfessin a l'esmentat oficial la quantitat en què havien estat taxats¹⁵. Com ja és sabut, la ciutat de Reus i alguns pobles propers com Castellvell, Almofter i d'altres, estaven jurisdiccionalment sotmesos, des del segle XII, a la senyoria del cambrer de la catedral de Tarragona; aquest càrrec es nodria de les rendes extretes d'aqueixes poblacions del Camp. Tot i que en aquest sentit el document no és especialment remarcable, si que és interessant el fet que informi de la quantitat global en què havia estat taxat el Camp de Tarragona en el subsidi.

14. ACA, Canc. Reg. 50, fol. 241 v.

15. ACA, Canc. Reg. 46, fol. 71 v.

Tornant altra vegada a Tarragona, en el curt interval de temps transcorregut des del 17 de febrer, data de la carta a què ja hem fet referència anteriorment, fins a la darrera de març, algun enfrontament es degué produir entre l'esmentat Cardenet, oficial que, recordem, recollia el subsidi, i l'arquebisbe, perquè amb data 30 de març, des de València, el monarca envià una lletra al prelat tarragoní excusant-se del comportament irregular de Cardenet, i informant-lo que aquest, per ordre seva, era substituït en la tasca de la col·lecta per un altre oficial, dit Bernat de Bolea¹⁶. El mateix dia, Pere II feia arribar als homes del Camp de Tarragona la notificació d'aquesta substitució, i els ordenava que en endavant satisfessin el que restava per liquidar dels cinquanta mil sous al nou oficial, el qual tenia la potestat de poder empenyorar els béns als morosos¹⁷.

Sembla que en la recol·lecta dels diners demanats pel rei s'havia immiscit el veguer de Vilafranca, dit Simó de Gironella, car en una lletra datada també el 30 de març, li manà que desistís de fer penyores en els llocs del Camp propis de l'arquebisbe i en aquells que eren del cambrer de Tarragona, ja que d'aquesta tasca n'era encarregat el seu porter Bernat de Bolea¹⁸. Aquest document no dóna informació prou concreta com per saber si, fins llavors, Simó de Gironella havia estat actuant en els esmentats llocs amb la connivència del monarca o no; el cas és, però, que com a veguer de Vilafranca —vegueria que abraçava, entre d'altres indrets, la zona del Camp de Tarragona inclosa entre l'esquerra del riu Gaià i alguns pobles de la seva riba dreta— s'havia ultrapassat en les seves atribucions fiscals, rebent probablement queixes de les poblacions i de llurs senyors jurisdiccionals.

El lent i dificultós cobrament del subsidi devia preocupar Pere II, el qual, des de Portfangós, el dia 6 de juny, data de la partida de l'expedició a Alcoll, escrivia sengles cartes a l'arquebisbe i als camptarragonins perquè s'apressessin a satisfer la seva demanda¹⁹, més encara quan aquesta empresa produïa segurament alguns incidents de certa violència entre la població i els oficials reials enviats per a tal fi. Ho reflecteix clarament una altra lletra datada el dia següent des del mateix lloc i tramesa per l'infant Alfons²⁰ a Guillem de Torres, veguer

16. ACA, Canc. Reg. 46, fol. 71 v.

17. ACA, Canc. Reg. 46, fol. 72 r.

18. ACA, Canc. Reg. 46, fol. 71 v./72 r.

19. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 3 v.

20. L'infant Alfons, futur rei Alfons II de Catalunya-Aragó, fou nomenat lloctinent general dels reialmes del seu pare a la partida d'aquest cap a al conquesta de Sicília.

de Tarragona; en aquesta li notificava haver estat informat per Bernat de Bolea que un ciutadà de Tarragona, anomenat Siurana, havia pres violentament al dit oficial la penyora que li havia fet, tot ferint a més, un dels seus homes, i li manava que el capturés immediatament i el mantingués pres fins a nova ordre²¹. A aquesta classe d'enfrontaments s'afegia el fet que l'arquebisbe de Tarragona, tot i els reiterats precés adreçats pel monarca, no sembla que facilités suficientment a Bernat de Bolea i als seus delegats la difícil funció que se'ls havia confiat. Tal situació es fonamenta en una carta tramesa per l'infant Alfons al prelat tarragoní el 24 de juny des de Lleida, en la qual li deia haver rebut notificació que els prohoms de Tarragona, no pagarien a Bernat de Bolea ni als seus oficials els diners del subsidi fins que l'arquebisbe, mitjançant els seus saigs, no ho hagués determinat i hagués establert la quantitat a liquidar; també li demanava, com ja li havia pregat el seu pare, que nomenés saigs que ajudessin a B. de Bolea a recollir els diners dels seus homes, emparant-se en l'ajut i consell que es devien en una jurisdicció comuna²². L'infant, segons el document, havia estat assabentat de l'afer per B. de Bolea, el qual a través d'unes cartes l'havia informat de la negativa dels homes de l'arquebisbe a pagar el subsidi si no intervenien els oficials del prelat. Tot indueix a creure que, en aquest cas, tant els tarragonins com els altres habitants dels llocs del Camp sotmesos a la senyoria de Bernat d'Olivella, en una presa de posició conjuntural, refusaven tota altra autoritat que no es derivés d'ells, per tal d'evitar una extorsió fiscal considerada excessiva.

Just un mes després d'aquesta carta, és a dir, el 24 de juliol, l'infant Alfons, encara des de Lleida, n'adreçava una altra al paborde de Tarragona, en la qual li notificava conèixer el refús dels homes de la Selva a satisfer a Bernat de Bolea la quantitat de diners que els pertocava del subsidi i li demanava que intervingués per tal d'obligar-los al pagament pendent²³. No oblidem que la Pabordia, ocupada llavors per Guillem de Banyeres, percebia les rendes de la vila de la Selva i d'altres poblacions com Cambrils i Montroig, per citar només les més importants.

Tanmateix la situació s'havia anat congriant de tal forma a través dels mesos, que el següent document que sobre aquest tema es con-

21. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 4 r. Vegeu apèndix documental núm. III.

22. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 14 r.

23. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 42 v.

serva a la Cancelleria de Pere II, informa de la generalització de la violència. No es tracta ja d'un cas aïllat com el que s'ha descrit anteriorment, sinó d'una acció organitzada i portada a terme per un grup d'habitants del Camp contra l'estatge del poder reial a la ciutat de Tarragona. Amb data de 21 d'agost, des d'Osca, l'infant Alfons trameté una carta als habitants de la Selva dient-los que com que alguns homes d'aquesta vila havien assaltat el castell del rei per tal de manllevar d'allí les penyores fetes per Bernat de Bolea, a causa del refús de satisfer el subsidi a què estaven obligats per raó de l'armada, els comminava que lliuessin al mateix Bolea les persones que havien participat en l'escomesa, i que fossin restituïdes al castell les penyores o fiances que n'havien extret; també els feia saber que, si no era obeït, havia donat ordre que la població fos castigada rigorosament pels fets succeïts. D'igual data i contingut s'envià una altra lletra al paborde Guillem de Banyeres²⁴.

La referència donada en aquest document sobre l'ordre que la vila de la Selva fos punida per tal acte, ve consignada en una altra carta tramesa també des d'Osca el 21 d'agost, i adreçada al veguer de Cervera Ramon d'Orcau; en ella l'infant li feia saber els fets esdevinguts en el castell reial de Tarragona i li notificava que, per tal de procedir contra els homes de la Selva, havia manat al veguer de Vilafranca, de Montblanc i als batlles de Prades i Cambrils, que, juntament amb els homes de llur jurisdicció, anessin a la vila de la Selva i causessin tots els danys possibles, i que lliuessin captius a Bernat de Bolea els homes que participaren en la invasió i robatori al castell de Tarragona. Així mateix li significava que els veguers i batlles esmentats ja estaven assabentats de la voluntat de l'infant de fer-lo cap de l'exèrcit, i finalment li manava que, sense demora, anés a regir aquest exèrcit i procedís contra el lloc i els habitants de la Selva²⁵.

24. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 70 r. Vegeu apèndix documental núm. IV.

25. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 70 r. El primer autor que dona notícia de l'assalt al castell reial de Tarragona és ANDREU DE BOFARULL I DE BROÇA, en el seu llibre, *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, Vol. I, Imprenta y librería de Pedro Sabater, Reus 1845, pàgs. 56-57. Tanmateix, Bofarull cità aquest document fent-ne un regest confús i equivocant el receptor, que no era el veguer de Vilafranca sinó el de Cervera; a més el datà, per error el dia 20 de setembre, és a dir un mes tard de la seva datació correcta. També fa esment de dos documents que sobre idèntica temàtica s'expediren el 3 i el 21 de novembre del mateix any, els quals no hem pogut localitzar; de fet, és probable que es tracti d'una confusió, perquè l'autor, en les seves notes, indica haver-los extret de la documentació de l'infant Alfons conservada a l'ACA, la qual hem revisat de forma minuciosa sense resultat. Tot i així, és de destacar un aspecte del comentari de Bofarull sobre aquest esdeveniment, i és el de remarcar que fins aleshores cap erudit o cronista, ni tant sols Blanch, havien donat notícia dels fets, de la qual cosa infereix que van ser deliberadament omesos.

Els propòsits d'una contundent repressió contra els selvatans expressats en aquest document, no sabem si van arribar a fer-se realitat, ja que una carta responsiva de l'infant a Guillem de Banyeres, datada a Saragossa el dia 1 de setembre, manifesta una actitud menys bel·ligerant; li notificava l'ordre de càstig donada contra els habitants de la Selva pel robatori violent fet al castell del rei de les bèsties que Bernat de Bolea els havia empenyorat, i que es mantinguessin captius els dos homes que s'havien agafat en relació amb els fets. Així mateix li feia saber que només s'aplicaria la represàlia en el cas que els selvatans es neguessin a lliurar al seu oficial Bolea els homes que participaren en l'assalt i no retornessin les penyores²⁶.

Segons aquests documents, sabem que entre el 24 de juliol i el 21 d'agost del 1282, es produí un assalt al castell del rei, de Tarragona²⁷, dut a terme per alguns vilatans de la Selva del Camp, a fi d'extreure'n el bestiar que Bernat de Bolea els havia pres com a penyora del pagament a què estaven obligats pel subsidi de l'armada reial. Tot i la indubtable violència de l'episodi, els documents sobre el fet no mencionen que hi hagués hagut cap víctima o víctimes durant l'escomesa, detall que sovint esmenten les escriptures per adduir la gravetat del succés

---

Les altres dues edicions d'aquesta obra, diferents a la primera i iguals entre si, ressenyen la mateixa notícia de forma més succinta, i la data d'un dels documents de novembre no coincideix amb la de la primera edició.

L'historiador E. Morera segueix Bofarull quan parla d'aquest episodi, però confon l'any dels fets, que ell situa el 1280, mentre que Bofarull els data correctament el 1282. Ultra això, descontextualitza l'acció, ja que a causa de l'error cronològic, no té en compte la seva vinculació amb els subsidis exigits pel monarca arran de la campanya de Sicília. *Tarragona cristiana*, Vol. II, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1982 (1899), pàgs. 114-115.

Posteriorment, altres autors han seguit els errors comesos per Bofarull i Morera en tractar de l'assalt al castell reial de Tarragona; i en una obra recent, E. Gort, en referir-se a aquest fet, el situa a l'inici de l'any 1281, data que no concorda ni amb els documents que hem consultat de la Cancelleria reial ni amb cap dels autors anteriorment esmentats. *Història del Camp de Tarragona*, dirigida per E. Olivé, Vol. I, *El Tarragonès*, Publicacions de la Diputació de Tarragona, Tarragona 1989, pàgs. 48-49.

26. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 77 r.

27. Aquest edifici, conegut com a Pretori romà d'August o Castell de Pilat, està situat a la zona sud-est del barri antic de la ciutat. Construït la segona meitat del segle I dC sota la dinastia Flàvia, formava part del conjunt d'edificacions del fòrum provincial, i es desconeix l'ús a què estava destinat originàriament. A partir del segle XII, fou habitat com a castell reial, i per això, al llarg dels temps s'hi practicaren diverses reformes que es dugueren a terme bàsicament els segles XIV i XV, durant els governs de Jaume II, Pere III i Joan II. El segle XVII, fou utilitzat com a caserna, mantenint íntegrament l'estructura romano-medieval, fins que la voladura feta per les tropes napoleòniques l'any 1813 el mutilà considerablement.

S'utilitzà més tard com a presó provincial, funció que va mantenir fins a l'any 1953. Després d'una restauració, el 1971, es destinà a completar les instal·lacions del Museu Nacional Arqueològic, i des de l'any 1986 és la seu del Museu d'Història de la Ciutat. *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1990, pág. 316; *Els castells catalans*, Vol. IV, Rafael Dalmau editor, Barcelona 1973, pàgs. 76-90.

relatat. Es podria pensar en la possibilitat que els participants en l'assalt no trobessin una aferrissada resistència per part dels guardians del castell, i, en un altre ordre de coses, és possible que actuessin amb la connivència dels tarragonins. També cal no menystenir la possibilitat que, malgrat que la documentació es refereixi només als selvatans, poguessin haver participat en l'escomesa gent procedent d'altres llocs del Camp. Pot ser molt bé que la vila de la Selva del Camp, a causa de la seva importància, actués com a nucli aglutinant de la protesta contra el centre de poder que representava la ciutat de Tarragona, paper que es faria més evident el segle següent en encapçalar i esdevenir seu de la Comuna del Camp.

Malauradament, la documentació revisada a la Cancelleria reial de Pere II, no dóna més informació sobre aquest esdeveniment, i per tant, es fa difícil precisar quin abast i quines conseqüències va tenir a partir de llavors en les relacions entre els camptarragonins, l'arquebisbe i el monarca; no obstant això, alguns documents datats entre el 23 de setembre i l'11 de novembre del 1282, reflecteixen una realitat similar a la que havia existit temps abans de l'assalt al castell de Tarragona. Amb això volem dir que Pere II, disposat a seguir defensant la seva autoritat i a fer prevaler els seus interessos, escrivia amb data de 28 de setembre des de Barcelona a Bernat de Bolea perquè obligués a R. Requesens, B. de Celma, A. Pujol i Bartomeu Basseda, ciutadans tarragonins, diputats per les taxacions fetes a la universitat de Tarragona i terme, a prestar jurament en nom de la comunitat sobre els pagaments que es devien del subsidi demanat²⁸. De forma semblant, també des de Barcelona el monarca trameté una carta als homes d'Alcover, la Selva, Reus, Riudoms i Montroig, el 23 d'octubre en què els deia haver estat informat per B. de Bolea, que no havien liquidat les quantitats de diners assignades del subsidi dins el termini que se'ls havia establert, i els manava que les paguessin immediatament, sota la coacció de ser empenyorats en els seus béns²⁹. Encara l'11 de novembre, des de la mateixa ciutat, era tramesa una lletra de caire semblant a l'anterior, adreçada a l'oficial abans esmentat per tal que exigís el subsidi de cinc mil sous que devien els homes de Reus³⁰.

* * *

28. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 107 r.

29. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 133 v.

30. ACA, Canc. Reg. 59, fol. 157 r.

En els anys subsegüents, els documents que es conserven relacionats amb Tarragona i el Camp són més escassos pel que fa al tema que tractem. Tot i així, de la informació que hom pot extreure, s'inferix que si bé la política del monarca fou inamovible amb els camp-tarragonins respecte de les demandes impositives, també ho fou la resposta d'aquests, els quals defugiren constantment els pagaments, malgrat les sovintejadades amenaces i mesures de pressió.

Amb data del 10 de febrer de l'any 1284, des de Barcelona, Pere II adreçava una carta a diverses viles i ciutats catalanes i valencianes demanant un subsidi econòmic extraordinari per tal de fer front a les despeses produïdes per la guerra. El document explicita les quantitats a satisfer, la qual cosa permet saber que la ciutat de Tarragona havia de pagar quaranta mil sous, i altres tants el Camp, els quals havien de ser liquidats a un oficial reial, dit Berenguer Bonet; de fet, però, al costat d'aquesta informació n'hi ha una altra que indica que el monarca es decidí finalment per una taxació global de cent-mil sous³¹. La documentació restant d'aquest any no ofereix cap aclariment respecte de la resposta o actitud dels homes de Tarragona davant la demanda.

Tanmateix tot indica que aquesta quantitat no s'arribà a liquidar dins l'esmentat any, fet que fonamentem en un document datat el 1285, concretament el 13 de març i expedit a la ciutat d'Osca. Es tracta d'una carta de Pere II dirigida a Guillem Colrat, batlle de Montblanc, per la qual li manava que exigís a Pere de Vilafranca, cavaller, Gerard de Ribera, Guillem de Vallclara i Mateu Benencasa la pena de quaranta-mil sous per la fiança que havien fet pels camptarragonins. L'explicació és la següent, segons deixa entreveure el document: sembla que el monarca havia fixat el termini per liquidar els cent-mil sous en la diada de sant Miquel (29 de setembre) dins l'any 1284, i en previsió que no fossin pagats, havia fet elegir procuradors o fiadors que responguessin dels diners, que serien els personatges suara esmentats, sota l'amenaça d'una multa de quaranta-mil sous. La resta dels successos és fàcilment deduïble; el termini havia passat amb escreix, i en no rebre la quantitat fixada, Pere II reclamava dels fiadors, mitjançant Guillem Colrat, el pagament de la pena³². Tot i així sabem que els diners no foren satisfets, ja que una altra carta amb contingut similar fou tramesa pel

31. ACA, Canc. Reg. 51, fol. 6 r.

32. ACA, Canc. Reg. 56, fol. 25 r.

monarca al batlle de Montblanc el dia 5 de setembre del mateix any des de Saragossa³³.

Els altres documents corresponents a l'any 1284 foren expedits des del setge d'Albarrasí. Recordem que Pere II de Catalunya havia declarat la guerra a Joan Núñez de Lara, senyor d'Albarrasí, perquè s'havia revoltat contra el seu domini i s'havia proclamat independent, aliant-se amb Felip III rei de França, enemic polític del monarca catalano-aragonès³⁴.

Es tracta de tres cartes, totes elles datades en el setge de la mencionada ciutat aragonesa el dia 13 d'agost, i adreçades a diversos oficials de la cort. No val la pena aquí fer una explicació detallada de cadascuna d'elles, atès que el contingut és el mateix en totes tres. Arran de la demanda de subsidi per l'armada a Alcoll, sembla que el rei havia intentat establir un conveni amb els procuradors del Capítol de l'església de Tarragona, això és, amb Bertran de Vilafranca, camarer, Dalmau de Montoliu, degà, i Ponç de Guàrdia, canonge, perquè satisfessin la quantitat de cent-mil sous en concepte d'host. El termini del pagament finia, com en documents anteriors, per sant Miquel, i com que encara faltava algun temps, el rei manava als oficials a qui enviava les cartes, que no practiquessin als homes de Tarragona i el Camp cap mena d'empenyoraments fins que el termini fos sobrepassat³⁵. Com que, malauradament, la informació que dona la documentació és gairebé sempre fragmentària, i sovint es fa impossible resseguir una determinada situació des del principi al final, no podem establir amb certesa si els cent-mil sous que esmenten aquestes tres cartes, pels quals s'havia fet un conveni amb l'església de Tarragona, eren els mateixos que el monarca havia demanat en la carta del 10 de febrer que ja hem mencionat, o al contrari, es tracta d'un altre subsidi econòmic. De fet, la interpretació que hom pot fer és molt senzilla; si veritablement fossin els cent-mil sous que es demanaven pel febrer, voldria dir que Pere II no havia aconseguit encara els diners a mitjan d'agost del 1284 i per tant els seguia reclamat. En el cas, que en realitat, es tractés d'un nou subsidi de cent-mil sous —que naturalment l'arquebisbe faria recaptar dels seus vassalls camptarragonins— llavors s'ha d'entendre que el còmput total a liquidar pels homes d'aquelles terres entre els deutes anteriors i les noves demandes era abusivament elevat.

33. ACA, Canc. Reg. 43, fol. 30 v.

34. El setge d'Albarrasí durà des de mitjan d'abril fins a mitjan de setembre de 1284.

35. ACA, Canc. Reg. 43, fols. 19 v. i 21 r.

Dins l'any 1285, la documentació reflecteix una continuïtat pel que fa a la demanda de subsidis per a les despeses d'host; aquesta vegada fou la croada contra Catalunya de Felip III de França. Amb data de 22 d'abril, des de Figueres, el monarca adreçava sengles cartes al veguer de Tarragona, Bernat de Montpaó, i a l'arquebisbe Bernat d'Olivella, per tal de demanar-los que trametessin a aquella ciutat els homes sotmesos a llurs respectives jurisdiccions, preparats per a la guerra amb armes i vitualles³⁶.

Tanmateix sembla que els camptarragonins no assistiren a la convocatòria d'host, ja que un document datat a Barcelona el dia 20 de juny, recull l'ordre donada a la universitat i Camp de Tarragona de satisfer els quaranta-mil sous que devien al rei per la redempció d'exèrcit³⁷. Tot i així, aquests diners encara no havien estat pagats a mitjan del mes d'agost, ja que el monarca, de camí vers Sant Celoni, escrivia el dia 12 d'aquest mes una carta als prohoms i a la universitat de Tarragona amonestant-los perquè el termini de liquidar la quantitat de la redempció ja havia vençut el mes anterior, i els manava que sense cap demora trametessin els diners sota l'amenaça d'un pagament doble i l'empenyorament dels béns³⁸. Encara una darrera carta enviada a Ponç de Montpaó, al que suposem que era veguer de Tarragona en aquell moment, era enviada pel monarca el dia 5 de setembre; en ella li notificava que els camptarragonins havien incomplert la promesa dels quaranta-mil sous pel subsidi, tot informant-lo que havia estat assabentat que el veguer de l'arquebisbe havia negligit l'obligació de recollir els diners dels seus vassalls, i tot seguit li manava que, juntament amb Stefano de Secca, oficial reial enviat a la ciutat per recaptar la col·lecta, apleguessin els diners que mancaven per pagar dels quaranta-mil sous, sota la coacció d'una pena doble per a les persones que defugissin la citada obligació³⁹.

* * *

Fins aquí hem intentat de fer, a través de la documentació estudiada, l'exposició d'una part dels fets històrics que s'esdevingueren a la ciutat i al Camp de Tarragona i que d'una manera o altra, generaren

36. ACA, Canc. Reg. 56, fols. 80 v. i 81 r.

37. ACA, Canc. Reg. 58, fol. 97 r.

38. ACA, Canc. Reg. 57, fol. 182 v.

39. ACA, Canc. Reg. 57, fol. 198 v.

conflictes socials, amb capítols de més o menys violència, entre el rei i els camptarragonins, i també l'arquebisbe de la ciutat. Evidentment, d'una informació reduïda com aquesta, tant pel que fa al gruix de documents, com pel curt període d'anys que abraça, seria difícil i arriscat extreure conclusions que volguessin ser definitives; a més d'una presumpció per part nostra. Sense canviar aquest presupòsit, ens ha semblat adequat de fer a continuació, tot aprofitant l'ocasió que ens brindava la confecció d'aquest treball, un recull de dades d'altres fets ocorreguts en alguns llocs de Catalunya, els quals, presumiblement en determinats casos i de manera certa en altres, originaren també conflictes socials dins el mateix període o no gaire allunyat al que estem tractant; possiblement així, ampliant la base de les informacions, la valoració que aporten estigui menys sotmesa al risc d'una interpretació històrica massa localista i fragmentària.

NOTES SOBRE CONFLICTES SOCIALS EN ALTRES LLOCS DE CATALUNYA

Sense haver efectuat un rastreig a fons, hem localitzat diverses notícies referents a conflictes socials dins l'àmbit de Catalunya entre mitjan i la darrerïa del segle XIII, de les quals, totes corresponen a fonts publicades, menys una que ha estat recollida entre la documentació de la Cancelleria reial de Pere II de Catalunya-Aragó.

Seguint un criteri cronològic per a l'exposició d'aquestes dades, trobem els primers reports a la comarca de la Conca de Barberà. En un estudi realitzat per J.M. Sans i Travé sobre dues temptatives de compra per part del monestir cistercenc de Poblet, de la vila de l'Espluga de Francolí, entre el final del segle XIII i l'inici del XIV⁴⁰, l'autor analitza àmpliament les relacions que els espluguïns i llurs senyors jurisdiccionals mantingueren amb el cenobi pobletà, establert en aquelles contrades vers 1150 i 1151. El seu treball posa de manifest, a bastament, les dificultats per assentar un bon veïnatge entre la vila i el monestir, a causa de l'expansió dominical del cenobi, la qual el portà ben aviat a l'adquisició de drets i béns en el terme de l'Espluga de Francolí. Així, tot i la notícia d'un primerenc conflicte violent entre els vila-

40. JOSEP M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga per part de Poblet*, dins «Arrels», *Miscel·lània d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí*, Commemoració del novè centenari de la fundació de la vila 1079-1979, Publicacions del Centre d'Estudis Locals del Casal de l'Espluga de Francolí, L'Espluga de Francolí 1979, pàgs. 59-100.

tans de l'Espluga Sobirana i el monestir l'any 1178, arran de l'extensió d'uns camps de conreu a la partida del Codós (Vimbodí) per part de la vila ⁴¹, les referències documentals més nombroses sobre conteses se situen a partir de mitjan segle XIII. En aquest sentit, J.M. Sant i Travé, analitza detalladament un encausament judicial presentat pel monestir de Poblet contra els habitants de l'Espluga Sobirana davant el veguer de Montblanc, a causa de la queixa d'aquell per l'aprofitament d'un bosc de la seva propietat per part dels vilatans l'any 1248. L'episodi havia comptat amb enfrontament d'extrema violència, ja que davant la intransigència dels monjos a l'ús del bosc, els espluguins havien respost assaltant els monjos que treballaven les vinyes del monestir, amb llances, destrals, forques i altres estris, ferint-ne uns i perseguint-ne d'altres, tot llençant-los pedres ⁴². Dos anys més tard, és a dir, el 1250, un altre conflicte de similars característiques i per raó també a l'aprofitament del bosc de Poblet, tenia lloc entre el cenobi cistercenc i els habitants de l'Espluga Jussana ⁴³.

Altres enfrontaments, segons ens indica el mateix historiador, s'esdevingueren a partir del 1269, quan la vila de l'Espluga Sobirana era senyorejada pels Templers. Aquests —senyors de la vila des del 1255— qüestionaren el dret dels monjos sobre la sèquia que es fornïa d'aigua dins els seus dominis per a uns molins que tenia Poblet a l'Espluga Jussana. Els Templers arribaren fins i tot a permetre als seus vassalls de destruir la dita sèquia, i davant les queixes presentades pels monjos davant Jaume I, enduriren llur posició prohibint als vilatans de moldre en els esmentats molins pobletans. Tot i que en aquest cas fou donada sentència —favorable als cistercens—, les desavinences i els conflictes generats per l'ús de l'aigua continuaren, com també persistiren els enfrontaments per l'aprofitament del bosc de Poblet. Aquests enfrontaments estan ben documentats els anys 1278 i 1281, i són ressenyats i analitzats de forma exhaustiva pel mateix autor ⁴⁴.

Així mateix, dins aquesta comarca hem localitzat referències sobre conflictes a la vila de Montblanc; es tracta també d'una contesa haguda entre els habitants de la dita vila i el monestir cistercenc de Poblet. Datades el 27 de gener de l'any 1283, el rei Pere II escriví des de Barcelona tres cartes: una dirigida a Simó de Gironella, veguer de Tarra-

41. JOSEP M. SANS I TRAVÉ, *op. cit.*, pàgs. 64-66.

42. JOSEP M. SANS I TRAVÉ, *op. cit.*, pàgs. 73-75.

43. JOSEP M. SANS I TRAVÉ, *op. cit.*, pàgs. 77-81.

44. JOSEP M. SANS I TRAVÉ, *op. cit.*, pàgs. 83-93.

gona, en què li notificava haver estat assabentat que alguns homes de Montblanc havien causat greus danys i perjudicis al cenobi de Poblet, i li ordenava que procedís judicialment contra aquests homes i llurs béns, malgrat el privilegi mostrat pels montblanquins de no poder ésser encausats per cap veguer reial pels fets comesos dins la vila i el seu terme; tot i així, el fet de la immisció de Gironella fou justificat pel monarca en la carta, exposant que els damnatges foren perpetrats dins el monestir, i per tant, fora del terme de Montblanc.

De les altres dues lletres, una anava dirigida al batlle, als castlans i la cort de Montblanc; es feia saber l'ordre que havia donat a Simó de Gironella per tal que procedís contra els autors dels fets, i manava que no s'impedís la tasca a l'esmentat oficial, ans al contrari, que l'ajudessin en la investigació del succés. La tercera carta fou adreçada pel monarca a l'abat del monestir —governat aleshores per Bernat de Cervera (1276-87)—, tot i que l'instrument que referim no menciona el seu nom. En ella li notificava, com en la lletra anterior, l'encàrrec fet a Gironella sobre l'encausament judicial dels homes de Montblanc que havien produït injúries contra ell i els seu cenobi, tot pregant-li, a més, que fes declarar testimoni de la veritat sobre els fets, davant l'oficial reial, als homes que estaven sotmesos a la seva jurisdicció.

Malauradament cap dels tres documents —extrets de la Cancelleria de Pere II⁴⁵— no indica la causa de tal acció, la magnitud de les seves conseqüències ni el nombre de persones implicades. Tanmateix es podria apuntar com a hipòtesi, prenent com a paral·lel els casos ja descrits de l'Espluga, que l'escomesa feta per alguns montblanquins, segurament pagesos, tenia l'origen en els conflictes derivats dels drets senyorials que detentava el cenobi en aquella àrea; conflictes que, com hem vist, a vegades generaven l'esclat d'episodis de violència oberta amb les comunitats pageses locals, com també nombrosos plets i litigis. Sembla, d'altra banda, que no es tractava d'un tipus d'accions poc comunes, sinó que més aviat sovintejaven. En aquest sentit, també A. Altisent fa menció d'un assalt produït en un molí de Poblet a l'Espluga l'any 1285, on foren ferits quatre homes i un monjo de Santes Creus que s'hi hostatjava; el mateix autor recull també la notícia d'escomeses entre els anys 1291 i 1293, realitzades per gent de Valls i d'Alcover a la granja de Doldellops (Alt Camp), propietat del monestir, on tenia un molí, a causa de les freqüents diferències suscitées entre

45. ACA, Canc. Reg. 60, fol. 16 r. Vegeu apèndix documental núms. V, VI i VII.

pagesos d'aquestes poblacions i el cenobi per la qüestió de l'ús de l'aigua, l'aprofitament de la qual —segons l'esmentada comunitat religiosa— era un dret de la seva jurisdicció. Altres referències durant els primers anys del govern de Jaume II, al·ludeixen a accions en diversos establiments de Poblet, en un dels quals, dit la granja de la Pena, el balanç se saldà amb la mort d'un monjo i dos conversos ferits, sense que se'n coneguïn més detalls ⁴⁶.

Fora d'aquest àmbit geogràfic, destaca per la seva amplitud i cohesió, la revolta capitanejada per Berenguer Oller el març del 1285 a la ciutat de Barcelona. Aquest moviment social és, ara per ara, l'únic que ha merescut més atenció, tant per part de la historiografia tradicional com contemporània, i així i tot, resten encara molts punts obscurs per aclarir i poder formular una interpretació més afinada dels fets. Sense descriure aquí el relat de l'episodi, sintetitzem breument el que C. Batlle i Ph. Wolff, en sengles estudis sobre aquesta revolta han formulat ⁴⁷; en principi, ambdós autors es mostren en desacord amb la narració dels esdeveniments feta per Bernat Desclot ⁴⁸, cronista oficial de la cort de Pere II, el qual, tot relacionant la revolta amb la croada de Felip III de França contra Catalunya, interpreta que la intenció dels insurrectes era de lliurar la ciutat al monarca francès un cop haguessin mort als «grossos», assaltat llurs cases i robat llurs béns; en definitiva, qualifica l'episodi com un moviment de traïció contra el monarca catalano-aragonès. A banda d'aquesta consideració, C. Batlle, en el seu treball pormenoritzat, confereix als fets un origen relacionat amb problemes socials d'ordre intern, generats bàsicament per la insuficient representació de gent d'oficis i menestrals en la composició del govern municipal barceloní, monopolitzat pel patriciat urbà, i de les conseqüències que en l'aspecte econòmic es derivaven d'aquesta marginació; tanmateix, no considera la revolta del 1285 com un cas aïllat, sinó que la inclou dins l'allau de moviments socials similars esdevinguts en altres ciutats europees aquests anys. Ultra això, també apunta la possibilitat de la relació que la revolta capitanejada per B. Oller pogués tenir amb

46. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet 1974, pàgs. 122-123.

47. C. BATLLE i GALLART, *Aportacions a la història d'una revolta popular: Barcelona 1285*, dins «Estudis d'Història Medieval» (Barcelona) II (1970), pàgs. 19-29; Ph. WOLFF, *L'episode de Berenguer-Oller à Barcelone en 1285. Essai d'interprétation sociale*, dins «Anuario de Estudios Medievales» (Barcelona) V (1968), pàgs. 207-221.

48. *Crònica de Bernat Desclot*, cap. CXXXIII, a *Les Quatre Grans Cròniques*, edició a cura de Ferran Soldevila, Ed. Selecta (Biblioteca Perenne, vol. 26), Barcelonès 1983 (segona edició), pàgs. 517-518.

la preparació d'una armada a la platja de Barcelona per fer front a l'esquadra francesa de Felip l'Ardit ⁴⁹.

Ph. Wolff, per la seva part, valora decididament aquest moviment social com una de les tantes revoltes que sotragaren aleshores multitud de ciutats dins l'Occident europeu, i que tenien com a denominador comú la demanda de democratització dins els consells municipals; en aquest sentit, interpreta que el sollevament del 1285 es mostra com una temptativa de crear una organització municipal alternativa a la que llavors era vigent, la qual tindria com un dels principals objectius modificar el sistema de les rendes constituïdes (censals i violaris).

La repressió de la revolta barcelonina comportà una dura persecució contra els compromesos, i la confiscació dels béns dels fugitius. Un cop executats Berenguer Oller i alguns del seus consellers, el rei Pere II donà ordre als veguers del Principat, a d'altres oficials reials i a diversos nobles, de captura dels seguidors d'Oller que havien fugit de Barcelona, en el cas que alguns fossin trobats dins llurs jurisdiccions respectives. La persistència d'aquestes ordres gairebé un mes després dels fets, ve a confirmar l'important abast de la revolta, i si, a més, donant crèdit a Desclot, pensem que els proscrips compresos foren uns sis-cents —xifra no gens despreciable— hem de convenir que no fou un moviment espontani, sinó organitzat i estructurat per tal d'assolir uns objectius concrets.

Així mateix hi ha notícia de revoltes urbanes a Lleida i Girona entre els mesos de març i abril del 1285 ⁵⁰.

Una altra dada significativa la proporciona la vila de Ripoll, que vers l'any 1290 fou escenari de fortes dissensions entre els seus habitants i el monestir de Santa Maria, a causa del control que el cenobi exercia sobre el règim municipal. Els vilatans volien la creació d'un règim consistorial, basat en delegats escollits per votació popular sense la intervenció del monestir, el qual, d'altra banda, monopolitzava les rendes de la vila mitjançant l'ofici de la Cambreria. La manca d'acord desembocà en una violenta revolta el 26 de desembre del 1296, dita del «Gall de Santa Caterina» memorat en una festa on simbòlicament s'apallissà un gall, emblema del monestir, i en la qual els homes de la vila, armats, assaltaren el cenobi, trencant portes i aixecant teulades amb destrals.

49. C. BATLLE, *op. cit.*, pàgs. 27-28.

50. J. M. SALRACH, *Història dels Països Catalans*, Vol. I, *Dels orígens a 1714*, Ed. EDHASA, Barcelona 1980, pàgs. 459-460.

Tot i el temps de calma que seguí després d'aquest episodi, les lluites i els aldarulls per idèntica causa continuaren durant la següent centúria, i una nova revolta el 1353 tingué com a conseqüència l'exili de Ripoll d'una vintena de caps de casa que marxaren a refugiar-se a Vic, mentre l'abat manava confiscar llurs béns⁵¹.

BALANÇ I VALORACIÓ

Al marge de les notícies que acabem d'esmentar i tornant de bell nou al període comprès entre el 1280 i 1285, farem una breu recopilació d'una part dels esdeveniments succeïts aquests anys del govern de Pere II, arran dels quals es pot extreure un seguit de consideracions. En primer lloc, la qüestió del bovatge; és prou conegut, sobretot a través de l'estudi que F. Soldevila realitzà sobre aquest monarca⁵², el descontent que l'intent de cobrament d'aquest tribut, al principi del seu regnat, havia produït a Catalunya pel fet d'haver-lo exigit sense respectar el costum de convocar corts on pogués ésser sotmesa a votació la concessió de tal servei. Sembla que directament relacionades amb l'autoritarisme que Pere II demostrà amb l'exigència de l'impost del bovatge —encara que barrejant's-hi també el tema de l'herència del comtat d'Urgell i altres qüestions— s'inscriurien les revoltes nobiliàries dels anys 1277-1278 i 1280, encapçalades pel comte Roger Bernat de Foix. Aquestes revoltes, el veritable teló de fons de les quals fou el conat, d'una part de la noblesa feudal catalana, de frenar la política de centralització vers on s'orientava el govern de Pere II, fracassaren; tant és així, que dins l'àmbit territorial de Catalunya el monarca no hagué d'enfrontar-se més, durant la resta del seu regnat, a cap altra revolta nobiliària de similars característiques.

Una altra qüestió a considerar és la conquesta de Sicília l'any 1282. No és la nostra intenció examinar aquí els avantatges polítics i econòmics que l'annexió de Sicília comportà, sobretot per a alguns sectors socials del reialme catalano-aragonès, sinó destacar el fet que una empresa d'aital envergadura tingué òbviament també uns costos econòmics molt elevats que majoritàriament foren finançats, amb bastant dificultat, pels súbdits de Pere II. Aquesta reflexió, que pot semblar

51. A. PLADEVALL, *El Ripollès*, Vol. X de l'obra *Catalunya Romànica*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1987, pàgs. 30-31 i 219.

52. FERRAN SOLDEVILA, *Jaume I. Pere el Gran*, Ed. Vicens-Vives (Biografies catalanes, vol. 5), Barcelona 1985, pàgs. 85-154.

a primer cop d'ull una trivialitat, no ho és, en tant que les dificultats a què suara feiem referència per al finançament de la conquesta —i per extensió, a totes les altres empreses necessitades d'homes i diners— per part dels súbdits, podien arribar a esdevenir tan insostenibles econòmicament, que alguna vegada derivaven en intents de revolta o esclats de violència, més o menys estructurats, contra la monarquia o els seus representants, els oficials reials. És en aquest sentit, en part, que cal interpretar, al nostre criteri, l'assalt al castell reial de Tarragona l'estiu del 1282. Més endavant insistirem sobre aquest aspecte.

Tres anys després de la conquesta de Sicília s'esdevenia l'última gran empresa bèl·lica en el regnat de Pere II, ens referim a la croada contra Catalunya, de Felip III de França, per a la qual, com ja hem vist a través de la documentació, el monarca tornà a demanar l'ajut econòmic dels seus súbdits i la participació a l'host. Poques setmanes abans es produí, a Barcelona, la revolta dirigida per Berenguer Oller i, així mateix d'altres a Lleida i Girona.

Fins aquí arriba el balanç dels principals fets polítics que dibuixaren la trajectòria del regnat de Pere el Gran, dels quals hem omès els aspectes jurídics i institucionals —evidentment molt importants— perquè no era aquest l'objectiu del nostre estudi.

* * *

Hem deixat expressament com a epígraf d'aquest balanç la situació del Camp i la ciutat de Tarragona, a fi de dedicar-li una especial atenció, atès que precisament és aquest l'àmbit territorial que centra el nostre interès i el propòsit principal que ens ha dut a escriure aquest treball.

Cal dir, de bon principi, que gran part del contingut temàtic dels documents aportats sobre Tarragona i el Camp no és especialment diferent al de multitud d'altres instruments consignats en els registres de Cancelleria de Pere II; amb això volem significar que no es tracta tan de l'originalitat que aquests documents puguin tenir —ja que obeeixen, en molts casos, a manaments i peticions que el monarca adreçava a tots els llocs sotmesos a la seva senyoria— sinó dels diferents matisos que, a vegades fan que coneguem i compreguem millor les actituds que els homes d'aquelles terres prengueren —s'entén globalment— davant uns fets polítics determinats, o les respostes que hi donaren.

Sense revisar tots i cadascun dels documents analitzats, resta palès que els inicis de la dècada dels anys vuitanta del segle XIII, no foren per a la ciutat i el Camp de Tarragona mancats de dificultats. Aquesta reflexió no exclou que en èpoques anteriors no n'hi haguessin hagut, però potser no afloraren tan manifestament com en el període que tractem.

Els documents del 1280 amb què obríem el nostre treball, versen sobre l'exigència de Pere II a la universitat de Tarragona del pagament del bovatge i de la demanda de la participació en l'exèrcit reial al setge de Balaguer, manament extensiu a moltes altres poblacions del Camp. Aquests requeriments econòmics que de forma conjuntural havien convergit en el temps —tot i que la demanda del pagament del bovatge ja venia d'abans— van determinar la suficient radicalització en els camp-tarragonins com per organitzar una conjura contra el cobrament dels tributs. Recordem que pocs anys abans (1276) se n'havia produït una altra, derivada també d'una exigència econòmica per part de l'arquebisbe.

D'altra banda, és evident a través dels instruments referents a l'any 1282, que les demandes impositives per part de la monarquia continuaven, ja fos a causa dels diners deguts pel bovatge o pel subsidi de l'armada per a la conquesta de Sicília, o bé —i més probablement— per totes dues coses a la vegada. El clima de disconformitat que les incessants extorsions havia anat generant també queda ben reflectit documentalment, i la situació arribà al seu zenit l'estiu d'aquell any quan un grup d'homes del Camp, procedents de la vila de la Selva, envaïren el castell del rei, de Tarragona, per tal d'extreure'n les bèsties i altres penyores que l'oficial reial havia anat recollint a causa de la negativa d'aquells de satisfer el pagament per a l'exèrcit. En relació amb aquest esdeveniment, sabem que van ser detinguts dos homes i que el projecte de l'infant Alfons d'organitzar una dura expedició de càstig contra els selvatans, encapçalada pel veguer de Cervera, Ramon d'Orcau, juntament amb els veguers de Vilafranca i Montblanc i els batlles de Prades i Cambrils, amb els homes de llurs jurisdiccions respectives, molt probablement no es va dur a terme.

Dels documents d'anys posteriors, si bé és cert que no pot inferir cap situació de revolta social manifesta, comparable a l'episodi produït a Tarragona el 1282, també és cert i inequívoc el fet que els camp-tarragonins es posicionaren —per dir-ho d'alguna forma— en una mena de lluita sorda i latent contra les constants erosions econòmiques que

els eren imposades per una o altra raó, i el resultat fou l'incompliment constant dels pagaments.

Per tal d'analitzar més a fons la qüestió que ens ocupa, creiem que s'ha de tenir en compte un factor important, ja apuntat amb anterioritat, que és el condomini del rei i de l'arquebisbe a la ciutat i el Camp de Tarragona. Sembla lògic pensar que la duplicitat de sobirania comportava també exigències impositives per ambdues bandes, amb totes les conseqüències que d'una conjuntura així podien derivar-se. Els monarques, i en aquest cas, Pere II, no es recordaven de les franqueses impositives atorgades als camptarragonins des de l'època d'Alfons I, quan els convenia obviar-ho⁵³. Potser per aquesta causa, els habitants d'aquelles comarques, conscients de llur posició fiscal, cercaren sovint subterfugis per a no liquidar els diners exigits pel monarca, emparant-se en l'argument que eren vassalls de l'arquebisbe. Fos com fos, el cas és que valoraven la seva situació impositiva com a quelcom extralimitat i, per tant, difícil de fer-hi front.

Com ha quedat demostrat per la documentació, la no satisfacció dels requeriments tributaris en el termini exigít feia que els oficials reials, sota manament del monarca, efectuassin empenyoraments constants de béns a la població, la qual es veia sotmesa entre la violència d'haver de pagar o haver de renunciar a una part del patrimoni propi. De fet, la recuperació dels animals que l'oficial reial, Bernat de Bolea, havia manllevat a un grup de selvatans, en concepte de penyora, i custodiava a l'estatge reial de Tarragona, fou el motiu pel qual aquells decidiren d'envair-lo l'estiu del 1282.

Aplegant totes les dades obtingudes, creiem que cal destacar la capacitat organitzativa i de resposta que els camptarragonins mostraren davant una realitat sòcio-jurídica considerada per a ells adversa i intolerable. Les conjures de què hi ha notícia amb poca diferència d'anys (1276 i 1280), i no cal dir, la invasió del castell de Tarragona (1282) entre d'altres fets, en són una bona prova. És raonable considerar que per a l'existència d'accions d'aquesta índole hi havia d'haver, d'antuvi, una presa de consciència social i després un compromís per part de les persones implicades; aquest compromís comportava, lògicament, una planificació i organització dels actes concrets amb els quals es pen-

53. Per a la relació de franqueses i drets de què teòricament gaudien els habitants del Camp de Tarragona, atorgades per diferents monarques a partir d'Alfons I de Catalunya-Aragó, vegeu E. FORT I COGUL, *Notícia històrica d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona 1975, pàgs. 30 i ss.

sava afrontar una determinada situació. Es tractava, doncs, de moviments socials estructurats, tot i que, certament, desconeixem l'abast real de la seva articulació interna.

Sense cap mena de dubte, no fou un atzar que entre els habitants del Camp fossin els selvatans els més radicals en les seves posicions, si hem de jutjar pels documents estudiats, en especial pel que fa referència a la invasió del castell de Tarragona, protagonitzada per homes provinents de la Selva del Camp. Tanmateix es fa difícil donar una explicació plenament satisfactòria a un fet que sembla inqüestionable, i més si tenim en compte que aquesta vila esdevingué, a l'inici del segle XIV, seu de la Comuna del Camp. E. Fort⁵⁴ justificà la seva capitalitat d'acord amb tres característiques: la seva ubicació geogràfica òptima dins el territori que defineix el Camp; la seva importància demogràfica i la seva bona configuració urbanística en relació amb la resta de poblacions, exceptuant Valls i Tarragona; i per últim, la capacitat de resposta que els seus habitants havien demostrat tothora davant d'uns fets dels quals calia defensar-se, feia que les altres localitats assentissin de forma natural en la capitalitat d'aquesta vila.

Nogensmenys, que la Selva del Camp esdevingués seu d'aquesta institució comunal a causa, si es vol, dels trets apuntats per E. Fort, és força plausible; però en tot cas segueix mancant una explicació vàlida per a l'origen d'aquesta actitud diferencial —més radical— que els selvatans mantingueren respecte a la resta de camptarragonins. Potser l'explicació calgui cercar-la en un comentari del mateix autor⁵⁵ quan indica que la Selva del Camp disposà d'una vida municipal corporativa més aviat que altres poblacions de la contrada, inclosa la ciutat de Tarragona. Potser una pràctica dilatada en la defensa i en l'organització pel manteniment d'una administració local veritablement representativa, i que respectés les aspiracions i necessitats del conjunt d'una comunitat, va generar en els selvatans una consciència més clara i una actitud més ferma per a les respostes i conductes a adoptar davant les possibles arbitriïtats derivades del poder (monarques i arquebisbes).

Fos aquesta una de les causes o en fossin d'altres, la realitat és que la Selva es convertí en l'estatge de la Comuna del Camp, institució formada per una mancomunitat de pobles que tenia com a principal finalitat la defensa d'uns interessos comuns, un dels quals era la

54. E. FORT I COGUL, *op. cit.*, pàg. 38.

55. E. FORT I COGUL, *op. cit.*, pàg. 32.

regularització i el repartiment de càrregues tributàries imposades per l'arquebisbe, senyor feudal del Camp. Al nostre criteri, cal veure en els fets constatats per la documentació que aportem un clar precedent d'aquesta important institució comunal, tot i que no hi prengué part la ciutat de Tarragona. Molt probablement, el mer fet d'ésser la capital del Camp i alhora lloc de residència de l'arquebisbe, la convertia —és de suposar que involuntàriament per als seus habitants— en la representació física del poder, i això la impossibilità per a jugar un paper més actiu en la salvaguarda contra els abusos generats pel domini feudal, tal i com ho podien fer les poblacions integrants de la Comuna.

Per finalitzar volem expressar que totes les notícies que hem aduït, tant les que fan referència al Camp de Tarragona com les que hem ressenyat d'altres indrets de Catalunya, cal no entendre-les, des del nostre punt de vista, com un reguitzell de referències a moviments socials —a vegades encoberts i a vegades manifestos— inconexos entre si, com a fenòmens aïllats. En realitat, tots ells s'inscriuen dins l'allau de conflictes socials que es produïren a gran part de l'occident europeu desde mitjan segle XIII, els quals, en la majoria de casos, tingueren un denominador comú: la lluita contra l'augment dels impostos. La conflictivitat social es revestí de formulacions reivindicatives diferents a les ciutats i al camp, per raons òbvies, derivades de la diversitat del treball que comportava habitar en un o altre medi físic, però, a desgrat d'aquesta diferència, el cert és que tant ciutats com àrees rurals s'inclouïen dins un mateix món, el feudal, el qual, amb manifestacions variables i adaptables, implicava un únic mode de producció.

Al marge d'aquestes consideracions globals, no es pot menystenir el fet del pes específic que la particularitat del procés polític ha tingut i té en cada país. Així, pel que fa a Catalunya, hem de considerar que d'una o altra manera, els conflictes socials esdevinguts sota el govern de Pere II, vingueren marcats per la conducta política que dugué a terme aquest monarca. La tardança a aplegar les Corts a Catalunya, la seva tendència a l'autoritarisme —un exponent de la qual seria la demanda reiterada de l'impost del bovatge i dels nombrosos subsidis per a les grans empreses mediterrànies, entre d'altres requeriments impositius sense consens parlamentari— i, en definitiva, la seva vocació d'un govern personal, són factors que degueren propiciar el terreny per a l'afloreament de moviments socials, terreny, però, que ja contenia les llavors de la deficiència en el funcionament i l'articulació del complex entramat social.

No podem finir aquest escrit sense agrair sincerament a Jaume Riera i Sans l'ajut prestat en la transcripció correcta dels documents que publiquem.